

Otroška kratka proza Franca Ksaverja Meška in stilna vloga samostalniških manjšalnic

Ines Voršič,* Dragica Haramija**

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.281>

CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 821.163.6-93-32:811.163.6'367.622.22, 821.163.6-93-32.09Meško F.K.

Potrjeno – Accepted: 13. 12. 2024 | Objavljeno – Published: 30. 12. 2024

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Ines Voršič, Dragica Haramija: Otroška kratka proza Franca Ksaverja Meška in stilna vloga samostalniških manjšalnic. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 95=60(2024), 3–4, str. 127–149

Prispevek se osredinja na izbor kratke proze *Mladim srcem* (1994), ki predstavlja otroški in mladinski opus Franca Ksaverja Meška; z jezikovnega vidika se usmerja na samostalniške manjšalnice kot opazno ekspresivno izrazno sredstvo, s katerim se poudarja zlasti pozitivna čustvenost, npr. *angelček*, *mamica*, *striček*. Pomen manjšalnosti oz. ljubkovalnosti je lahko izražen v imenih literarnih likov, npr. *Peterček*, *Jakec*, in njihovi karakterizaciji, npr. *obrazek*, *ličeca*; modifikacijske izpeljanke s pomenom (ljubkovalno)manjšalno mestoma odražajo skromnost, npr. *kočica*, *sobica*, a hkrati idiliko vaškega okolja, ki literarne junake obdaja, npr. *dolinica*, *potočič*.

Ključne besede: Franc Ksaver Meško, otroška in mladinska književnost, besedotvorje, samostalniške manjšalnice.

* Dr. Ines Voršič, doc., Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, ines.vorsic@um.si – Ines Voršič, PhD, Assistant Professor, University of Maribor, Faculty of Education, Department of Elementary Education, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, Slovenia, ines.vorsic@um.si

** Dr. Dragica Haramija, red. prof., Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk in Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, dragica.haramija@um.si – Dragica Haramija, PhD, Full Professor, University of Maribor, Faculty of Education, Department of Elementary Education and Faculty of Arts, Department of Slavic Languages and Literature, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, Slovenia, dragica.haramija@um.si

Ines Voršič, Dragica Haramija: Children's short prose by Franc Ksaver Meško and the stylistic role of nominal diminutives. Review for History and Ethnography, Maribor 95=60(2024), 3–4, pp. 127–149

The article focuses on a selection of short prose, *Mladim srcem* (1994) (To Young Hearts), which represents children's and youth oeuvre of Franc Ksaver Meško. From a linguistic perspective, it focuses on nominal diminutives as a noticeable expressive means of expression, which emphasises positive emotionality in particular, e.g. *angelček* (angel), *mamica* (mommy), *striček* (man). The meaning of diminutiveness or hypocorism can be expressed in the names of literary characters, e.g. *Peterček*, *Jakec*, and their characterisation, e.g. *obrazek* (face), *ličeca* (cheek); modification derivatives with the (hypocoristic) diminutive meaning sometimes reflect modesty, e.g. *kočica* (house), *sobica* (room), but at the same time the idyll of the village environment that surrounds the literary heroes, e.g. *dolinica* (valley), *potočič* (stream).

Keywords: Franc Ksaver Meško, children's and youth literature, word formation, nominal diminutives.

UVOD

Franc Ksaver Meško (1874–1964) je v dolgem obdobju ustvarjanja za odrasle in otroke izdal številna dela, ki so bila večkrat tudi ponatisnjena in izdana v različnih kombinacijah. Natančen popis njegovih samostojnih del je pripravil Jakob Emeršič (1994: 26–29) in je objavljen v poljudni monografiji z naslovom *Franco Ksaver Meško* (1994). Preglednico Meškovega življenja in njegovega slovstvenega dela je pripravil Viktor Smolej in je objavljena v zbirki *Izbrana mladinska beseda Franco Ksaver Meško* (Smolej 1980: 191–192).

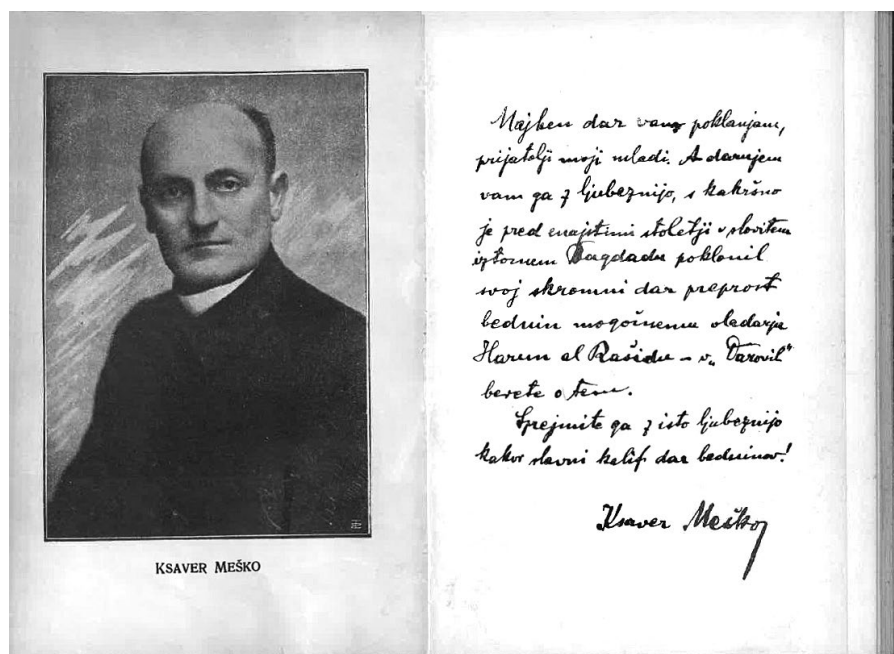
V izboru *Mladini* (1927) je avtor mladim bralcem namenil uvodnik.

Avtorjeva dela za odrasle so izšla tudi v *Izbranem delu* pri Celjski Mohorjevi družbi (1954–1960), nekatera kratkoprozna besedila pa tudi kot reprezentativna dela v knjigi *Izbrani spisi Franca Ksaverja Meška* (2019). Za otroke je v 6. zvezku *Mladim srcem VI* (1964) izdal zbirko kratke avtobiografske proze; v knjižici lahko mladi bralec sledi pisateljevi življenjski poti od uvodne zgodbe o rojstnih Ključarovcih do življenja na Selah pri Slovenj Gradcu.

Pregled bibliografije otroških del Franca Ksaverja Meška razkriva, da so dijo dela večinoma v poezijo in kratko prozo. Temeljna Meškova dela, namenjena otrokom, so izšla v šestih zvezkih, naslovljenih *Mladim srcem I–VI*, ki so izhajali 1911, 1914,¹ 1922, 1940, 1951 in 1964. Smolej v zgoraj omenjeni spremni besedi med drugim izpostavlja dvoje: da so avtorjeva najpomembnejša mladinska besedila objavljena v I. in II. zvezku zbirke *Mladim srcem* in da je bil Meškov namen pridobivati bralce z izpostavljanjem dobrih zgledov

¹ Zanimivo je, da ima ta zvezek podnaslov *Zbirka povesti za slovensko mladino*, česar v drugih zvezkih ni.

(in ne s svarili, kakor je bilo do tedaj v navadi po zgledu Kristofa Šmida). Ob tem je treba poudariti, kakor piše Smolej (1980: 183): »Ko je 1911 izšla v redni zbirki Mohorjeve družbe ta prva Meškova mladinska knjiga, je doživela izjemen pisateljski in osebni uspeh. Njen odmev je bil izjemen v pisateljskih krogih in med mladino, pa tudi v širokih slojih preproste, manj zahtevne bralske publike. K izrednemu uspehu so prispevale tudi izredna naklada: 85.000 izvodov in ilustracije Saše Šantla.«

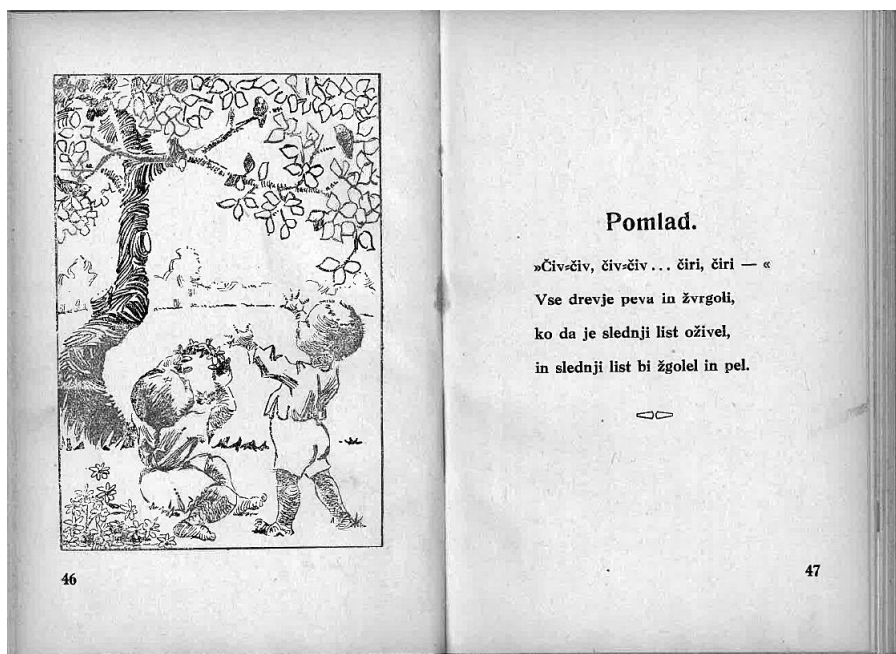
Slika 1: Uvodnik v *Mladini* (Meško 1927: 2–3)

Prav to je razlog, da smo kot izhodišče za reprezentacijo literarnih in jezikovnih prvin upoštevali izbor besedil iz predhodnih šestih zvezkov, ki ima prav tako naslov *Mladim srcem* (1994), vendar je ta izdaja bistveno bolj dostopna od originalnih zvezkov, seveda pa v obravnavanem izboru niso poobjavljena vsa besedila iz predhodnih zvezkov.

Vendarle velja izpostaviti tri zgodbe, ki v knjigo izbranih zgodb niso uvrščene, in sicer *Blejsko jezero*, *Kačja kraljica in hlapec* ter *Luna in žabica*. V drugem zvezku je objavljena legenda *Blejsko jezero* (Meško 1914: 5–10); zgodba je zanimiva predvsem z dveh vidikov: začne se s citatom iz Prešernovega *Krsta pri Savici*, ki hvali lepoto Blejskega jezera in neposredne okolice, Meško pa to razširi na Kranjsko (*našo deželo*); pomemben je tudi magičen element koren lečen (to je zdravilna rastlina s črno močjo), s katerim se lahko ozdravi na smrt bolnega. V četrtem zvezku sta dve kratkoprozni besedili, ki prav tako

nista umeščeni v obravnavano delo. *Kačja kraljica in hlapec* (Meško 1940: 52–54) je pripovedka, umeščena na Uršljo goro, pri čemer igra ključno vlogo strah pred kačjo kraljico; zaradi strahu začne hlapec redno zahajati v cerkev (na Uršlji gori je najvišje ležeča cerkev v Sloveniji). *Luna in žabica* (Meško 1940: 55–56) je že pred tem izšla v zbirki *Našim malim* (1925) in je pravljica; to je edino avtorjevo delo, ki je leta 1974 izšlo v slikaniški obliki v zbirki Čebelica (št. 169) z ilustracijami Maričke Koren.

V omenjenem delu *Našim malim* (1925) je objavljenih 19 pesmi; nekatere med njimi so domovinske (npr. *Domovina*), versko-vzgojne in povezane z verskimi prazniki (npr. *Božičnica*, *Sveta noč*); druge so podoba otroka in njegove igre (npr. *Otrok in metuljček*, *Uspavanka*). Sedem je vrstno raznolikih kratkoproznih besedil (prim. *Palček Mirko*, *Urica*), eno delo je dramsko (*V pričakovanju*).

Slika 2: *Pomlad* (Meško 1925: 46–47)

Raznolikost besedil ni značilna zgolj za to zbirko, temveč je značilnost skorajda vseh Meškovih del za otroke in mladino.

METODOLOGIJA

V prvi fazi je bilo pregledano vse dostopno gradivo, ki ga je Franc Ksaver Meško izdal za otroke in mladino. Pokazalo se je, kakor smo bili opisali že v uvodu, da tvori jedro avtorjeve otroške in mladinske ustvarjalnosti šest zvezkov, naslovljenih *Mladim srcem I–VI*. Viktor Smolej (1974, 1980) in Branko Melink (1994) utemljujeta, da prva dva zvezka po kakovosti izstopata, zato ne čudi, da je bilo kar pet od osmih kratkoproznih del, ki so poobjavljena v izbranem delu *Mladim srcem* (1994), objavljenih prav v prvih dveh zvezkih.

Za teoretična izhodišča sta uporabljeni metodi deskripcije in kompilacije, saj gre za osvetlitev literarnozgodovinskega pomena obravnavanega avtorja in njegovih otroških in mladinskih del. V članku je podrobneje predstavljeno delo *Mladim srcem* (1994), za katerega je pripravil izbor in napisal spremno besedo Branko Melink. Pri predstavitvi izbranega dela je uporabljena uveljavljena literarna analiza (snov, tema, motivi, pripovedovalec, zgradba, zgodba, liki, književni prostor in čas). Jezikovna analiza na istih besedilih se osredotoča na besedotvorno kategorijo manjšalnic, ki so besednovrstno samostalniki; obravnava in predstavlja jih z obrazilnomorfemskega vidika in nadalje s pomenskega ter stilnega vidika.

Temeljni raziskovalni vprašanji sta (1) presoja kakovosti in aktualnosti Meškove zbirke *Mladim srcem* s stališča sodobne otroške književnosti in (2) vloga samostalniških manjšalnic v zbirki *Mladim srcem*.

LITERARNA PODOBA MEŠKOVEGA IZBRANEGA DELA *MLADIM SRCEM* (1994)

Knjigo sestavlja osem zgodb, ki jih je avtor napisal v različnih časovnih obdobjih pod različnimi družbenimi in socialnimi vplivi, kar je razvidno tudi iz popisa objavljenih izbranih del (Meško 1994: 216).

Poljančev Cencek

1. objava: KMD 1902; *Mladim srcem I*, 1911.

»Naslovna oseba je Vinko Poljanec (1876–1938), Meškov znanec in prijatelj, župnik v Škocjanu, nacisti so ga neozdravljivo zastrupili.« (Melink 1994: 216).

Poljančev Cencek, predšolski otrok, ki bo v šoli klican Vincencij, je živahen otrok, malce kričav, predvsem pa zvedav, zato ga je vedno po celi vasi dovolj. Ker je poznan po živahnosti in nagajivosti, drugi otroci radi zvalijo krivdo nanj, pogosto po krivici. V začetnem delu je orisano Cencovo življenje: oče mu je umrl, z materjo živita revno življenje, velikokrat mu sovaščani podarijo

hrano, kakšen priboljšek, oblačila. Ker je vedno nasmejan, ga imajo vsi radi, še posebej pa je navezan na najboljšega prijatelja Jožka, s katerim skoraj vse počneta skupaj. Osrednji del zgodbe je časovno zgoščen na nekaj dni, ko pride v vas fotograf. Vaščani si ne znajo predstavljati, kaj sploh počne s čudno aparaturo, ki je prej še niso videli, vsekakor pa se jim ne zdi zaupanja vreden. Po naključju fotografira Cencka; ta je na fotografijo in na to, da mu je dal fotograf celo denar za portret, zelo ponosen. Denar da mami (za oblačila), saj se zaveda revščine. S fotografijo pa pohiti do Jožka, a ta nad fotografijo ni tako navdušen, kakor je pričakoval Cencek. Šele doma ugotovi, da se prijatelj kuja, ker nima tudi on svoje fotografije. Cencek je zato zamišljen, mama pa meni, da je to posledica fotografiranja (kot neke vrste urok). A otroška zamera hitro mine; dečka sta spet prijatelja in vsa vas je spet njuno igrišče. V sintetično realistično zgodbo o vsakdanjih dogodivščinah je vpletena misel, ki ni direktno vzgojna, pač pa mlademu bralcu morda odpira drugačen pogled (Meško 1994: 9): »Pravijo, da mora imeti vsak človek nekaj, kar je drago njegovemu srcu in njegovi duši, kar ima rad, kar ljubi. Tako pravijo, in mora biti pač resnica.«

Sosedov Peterček

1. objava: KMD 1904; *Mladim srcem II*, 1914.

Prvoosebni odrasli pripovedovalec,² ki se spominja svojega otroštva, in naslovni lik sta soseda in najboljša prijatelja. Zgodba je sestavljena iz posameznih prizorov, povezanih z njunimi otroškimi dejavnostmi. Opisano je veselje prijateljev ob postavljanju mlinov v potoku in klopotcev na drevesih. Dečka sta si naredila vinograd, a ker sta potrebovala kole, s katerimi bi podprla trse, sta v bližnjem gozdu podrla nekaj mladih smrek, s čimer pa se lastnik gozda, Koren, ni strinjal in ju je pretepel. V naslednjem prizoru jima stric razloži, da se ptički ženijo na svetega Valentina, v zameno pa je treba pozimi skrbeti za ptice in nikoli se ne sme razdirati njihovih gnezd. Prav tako sta se dečka veselila velike noči, ker sta dobila pisanice in ker sta lahko prisostvovala kresovanju, tam pa je kovač vedno (pa tudi ob drugih priložnostih) pripovedoval pripovedke in legende. Predzadnji pripetljaj je poskus njune kraje čmrljev, ki jih je imel sosedom Janezek; dobil ju je na delu, vendar ju ni zatožil; vedno pa, ko ju je srečal, ju je ozmerjal, da sta tatova, česar sta se zelo sramovala. Zadnja zgodba je umeščena na veliko noč, ko je bil Peterček star šest let, pripovedovalec pa osem. Dečka sta zbolela; Peterček je umrl. Pripovedovalec

² Primer Meško (1994: 25–26): »Bil mi je najljubši izmed vse vaške mladine; jaz pa njemu. Gotovo ni minil dan, da bi ne bila skupaj. Še sedaj slišim veseli, zvonki njegov glas, ki me kliče od daleč: Francek!«

zaradi bolezni ni mogel niti na pogreb oz. so mu prijateljevo smrt zamolčali. Pripoved zaključí z mislijo, da se Petračka velikokrat spomni; spomin je topel in ljubezniv.

Ciganček

1. objava: *Ob tihih večerih*, 1904; *Mladim srcem II*, 1914.

Tridelna zgradba realističnega besedila je, kakor ugotavlja Melink (1994: 216), »parabola o umetniškem poklicu; Izidor Cankar je delo ocenil kot zlagano slovstvo.« Dogajalni prostor je Dolgi dol, od vseh pozabljena revna dolina, v kateri živita skromno življenje sestri Mina in Lona. Nekega večera zaslišita otroški jok, najdeta majhnega otroka in zanj skrbita; vaščani menijo, da so dečka zapustili Romi. Župnik ga krsti po patronu sv. Alešu; dečka vsi kličejo Leksej. Lona kmalu umre, deček in Mina pa živita skromno, a mirno življenje. V drugem delu je v ospredju glasba. Kadar sosed Jakob igra violino, se v Lekseju nekaj premakne; čuti starčevo bolečino (Meško 1994: 51): »Jakob se je pač vrnil v domačo vas. A nekaj je pustil zunaj v svetu: del srca, del duše.« Stari glasbenik se zavzame za Lekseja in ga uči igranja; z učencem je nadvse zadovoljen, saj ima deček naravni talent in zagnanost. Jakob je rad igral violino in ljudje so radi poslušali njegovo glasbo (Meško 1994: 58):

Čim starejši je postajal, tem rajši, tem dalje in tem iskreneje je govoril z ljubljenimi goslimi. Ves se je potapljaj v njihove glasove, opajal in omamljal se je z njimi, kakor bi se bal, da jih kmalu ne sliši več in jih ne bo mogel več uživati. Z umetniško roko je vodil lok in dozdevalo se je, da v glasovih, ki kipe iz gosli, vse dobiva čudežno življenje, da govori v njih in iz njih ves svet, vse stvarstvo, vse veselje. Ljudje so poslušali, napol umevali, napol ugibali, kaj da Jakob gode, kaj hoče povedati s svojo pesmijo. Vsi pa so sodili: Čudovito gode!

Kmalu je Leksej boljši od starca; z njim preživlja zadnje ure življenja, priča je zadnjemu Jakobovemu igranju. Jakob zapusti svojo violino Lekseju, ki pa že pri štirinajstih letih začuti, da bo moral v svet, kakor je pred njim šel Jakob. V tretjem delu služi za pastirja pri sosednjem kmetu Dvorniku, ker ne želi zapustiti Mine. Sklene namreč, da bo odšel z vasi po njeni smrti. Pri sosedu je za pastirja tudi zlobni pastir Pavle. Ker mu Leksej ni hotel dati violine ali ga učiti igranja, je glasbilo vrgel v prepad. Leksej je hotel rešiti polomljeno violino; poskusil se je je dotakniti, a mu je zmanjkalo opore in tudi sam je zgrmel v prepad (Meško 1994: 82): »Tako je umrla umetnost Jakobova, tako cigančkova pesem, njegove sanje in hrepenenje njegovo ...«

Romanje na Goro

1. objava: *Mir Božji*, 1906; *Mladim srcem I*, 1911.

Tretjeosebni pripovedovalec opisuje romanje osemletnega Vančka na Ptujsko Goro; njegovo romanje na Goro, kakor je poimenovana v besedilu, se je zgodilo dvakrat. Prvič je šel na romanje z materjo, kar jima je priporočal poštar Urh, saj je nepismeni materi bral pisma sosedov, ki so opisovali pogubno vedenje njenega moža ob delu v Slavoniji. Že štiri leta ga ni bilo domov, zato je bila mati obupana in tudi Vanček je hrepenel po očetu. Dečku je bilo vse novo; čudil se je množici vernikov, lepoti cerkve, a bilo mu je »v srcu sladko in tesno obenem« (Meško 1994: 94), saj je pričakoval hipni čudež – da bo devica Marija očeta pripeljala nazaj. Čez nekaj časa, ko sta z materjo dobila pismo iz Slavonije, da je oče hudo zbolel, nato pa izginil, se je deček odločil, da pojde na romanje sam. Pri tem mu je pomagal Urh, nato dobri ljudje ob poti. Ko je končno prispel do cerkve, je bila ta zaklenjena. Zaspal je na cerkvenem pragu, kjer ga je našel oče, ki je na poti domov zagledal na Gori čudežno svetlobo in ji sledil. V ta del sicer realistične zgodbe je avtor vpletel legendno pripoved o moči device Marije z Gore. Molitve so poplačane, vera utrjena in družina spet združena.

Zgodba o Martineku, otroku, ki je iskal raj na Zemlji

1. objava: *Mladim srcem I*, 1911.

Martinek je tretji od štirih otrok, ki živijo z materjo; njihov oče je umrl. Živijo v velikem pomanjkanju in revščini v najemni kajži, zaradi katere bogati lastnik izkorišča njihovo mater. Petdelna zgradba ustreza sestavinam dramskega trikotnika, pri čemer je v prvih treh in na koncu književni prostor dečkova rodna vas. Četrty del (vrh) in prvi del petega – sklepnega – poglavja se dogaja na poti po vaseh, gozdovih, vendar kraji nimajo geografsko opredeljenih lastnih imen. Prvi del je opis revščine. Edina svetla točka je sosed kovač Janko. Kovač otrokom (med njimi je Martinek najbolj zvesti poslušalec) pripoveduje »pripovedke, zgodbe in bajke« (Meško 1994: 118). Našteti so tudi literarni liki, o katerih pripoveduje Janko, npr. kralj Matjaž, Zlatolaska, palčki; omenjeni so posebni časi, npr. kresna noč, sveta noč opolnoči, velikonočno jutro. Liki in dogajalni časi tvorijo medbesedilno navezavo na znamenite pravljice, pripovedke in legende iz zakladnice svetovne kulturne dediščine. Martinka pa je od vseh zgodb najbolj nagovorila zgodba o raju, zato se v drugem delu pripovedi odloči, da bo raj poiskal, saj se mu zdi, da bo tako najbolj pomagal mami in sorojencem iz revščine. Tretji del je Martinekova pot v raj: najprej realističen opis poti in srečanje z beračem, nato fantazijski vložek, kjer se deček pogovarja z živalmi. Na poti večinoma srečuje dobre ljudi, v neki vasi pa ga napadejo otroci. Vaški učitelj in žena mu želita pomagati, a deček izgubi zaupanje v ljudi, zato zbeži v gozd. Gozdni prizor je povezan z legendo o angelih: angeli beležijo dečkova dejanja in presodijo, da je dovolj trpel zaradi

nedovoljenega odhoda od doma, zato dovolijo učitelju in ženi, da ga najdeta in mu pomagata. V četrtem delu Martinek razloži učitelju in ženi, da išče raj, a da bi po vseh izkušnjah na poti raje šel domov. Učitelj ga pospremi do doma (najprej ni prepričan, da bosta sploh našla dečkovo vas). Župnik mu da nekaj denarja za mater. V petem delu učitelj pripelje dečka domov. Vsi so ga veseli. Martinek spozna, da je raj na zemlji v materinih očeh, v njeni ljubezni.

Dve zgodbi o lilijah

1. objava: *Mladim srcem III*, 1922. Melink je v spremni besedi zapisal (1994: 216): »Zgodbi povezuje marijanski motiv. Drugo zgodbo je avtor dramatiziral, a so 1945 organi NZ v Slovenj Gradcu izvedbo preprečili.«

Glavni literarni lik prve zgodbe je vitez, ki ni bil preveč odprte glave in se ni naučil molitvic, a je po svoje, in to zelo goreče, molil k devici Mariji. Ta ga je opazovala in odobraval je njegovo globoko vero. Ko je padel v boju in so ga pokopali blizu kapelice, postavljene prav v čast device Marije, se je zgodil čudež. Iz vitezovega srca je takrat in vsako leto znova zrasla lilija. Na vsakem cvetnem lističu je bil zapisan nebeški pozdrav »Ave, Maria«, ki ga je vitez za časa svojega življenja venomer ponavljal.

V drugi zgodbi je glavni literarni lik pokvarjeni drvar, ki se želi primožiti šivilji v hišo. Ta ga najprej odslovi, ker ve, da je malopridnež; postavi mu pogoj, naj pride nazaj čez eno leto. Drvar se je ves ta čas lepo vedel; nič ni preklinjal, pil ali kartal. Dekle Alenčica mu zaupa. Poroči se z njim, a drvar kmalu skrene na stara pota. Temeljno dogajanje se zgodi v le nekaj urah na kresni dan, ko tečeta dve vzporedni zgodbi. Prva je povezana z drvarjem, ki (nehote) priklič v gostilno hudiča (Meško 1994: 165–166): vstopil je neznan mož v lovski obleki z zelenim klobukom in črno kuštravo glavo; ima zelene svetleče oči in smrdeč vonj po žveplu. Gostilničarka takoj začuti njegovo zlobo, drvar pa z njim karta. Na koncu, ko drvar že vse izgubi, predlaga hudič, naj zastavi ženo Alenčico. Mož privoli tudi v to, saj je hudič noče takoj, temveč čez šest let, natanko ob osmih na kresni večer. Hudič ve za nerojenega otroka in si misli, da ne bo dobil samo žene, temveč tudi sinka. Isti dan Alenčica rojeva; pri tem ji pomaga naključna ženska, ki se ustavi pri njih doma. Ženska takoj odnese otroka h krstu (pozneje so ljudje govorili, da je župnik menda videl devico Marijo in se močno spremenil). Vse to se zgodi, preden mož zaigra Alenčico, kar pomeni, da hudič nad otrokom nima nobene moči. Deček Ivan je bil čuden otrok: ves sanjav, venomer ves pogreznjen sam vase in v skrivnosti, ki jih je videl vsepovsod okrog sebe, a jih ni videl, slutil ali čutil nihče drug. Zgodbi se združita, ko se želi mož spokoriti, a svojega greha ne upa priznati. Od obupa se skoraj obesi, a ker mu je na kresno noč v žep padlo praprotno seme, je razumel govorico ptic. Te so rekle, da hudič ne bo dobil duše njegove

žene, če se bo spokoril. Pohitel je domov in zagledal čuden prizor: hudiča, ki ne more po dušo, ker njegov sin goreče moli zdravamarijo. Otroku ob vsaki molitvi pricveti (Meško 1994: 180) »iz nedolžnih ust čudovita bela lilija in pade, ko izgovori molivec Amen, na bolno mater. Vsa postelja je že polna snežno belih lilij /.../.«. Ob osmih se je stresla vsa hiša; dečkova molitev je premagala hudiča; mati ostane živa.

Iz raja mojih dni

1. objava: *Vrtec*, 1918; *Mladim srcem VI*, 1964. Melink je zapisal, da je besedilo nastalo v letih 1910/11; gre za tipičen literariziran življenjepis, ki bi ga delno smeli uvrstiti v spominsko prozo.

Avtor pojasnjuje izvor imena rojstne vasi (Grm oz. Gornji Ključarovci), razprti je o mejah med sosedi; opisuje domačo pokrajino, sorodnike. Gre za niz drobnih spominskih slik, kakor ob koncu zapiše avtor (Meško 1994: 205): »Ob spominih na nekdanje dni preizkuša človek svoje sedanje srce in svojo dušo, preizkuša sedanjost svojo moč in jo brusi, da je še lepša, še svetlejša. Naj usoda udari obnjo, ob jeklo bo udarila! In s spomini na lepe dni gre človek z glavo pokonci, z jasnimi očmi, z napetimi prsmi in s stisnjenimi pestmi tudi skozi težke teme.«

Sklepna pesem pisateljeva

1. objava: *Volk spokornik*, 1922; *Mladim srcem VI*, 1964.

Gre za pesem v prozi, molitev duhovnika k Bogu. Išče navdih za dobra dela, za spoštovanje, ljubezen.

JEZIKOVNA PODOBA MEŠKOVEGA IZBRANEGA DELA *MLADIM SRCEM* (1994) Z VIDIKA RABE SAMOSTALNIŠKIH MANJŠALNIC

Na jezikovni ravni izhajamo iz integrativne teorije stila, ki je po Spillnerju (2002: 247; Čeh Steger 2015: 432) rezultat avtorjeve izbire izraznih sredstev v okviru možnosti nekega jezika in bralčeve zaznave teh sredstev v procesu literarne recepcije. S stilnega vidika se čustva pogosto skrivajo prav v besedotvornih oblikah (Čeh Steger 2015: 431), še posebej v okviru inačenjske ali modifikacijske tvorbe. S pomenskega vidika manjšalnice izražajo manjšo mero podstave in načeloma objektivno poimenujejo neko pojavnost glede na velikost druge take pojavnosti. Obenem se manjšalnost pogosto uporablja tudi za izražanje stopnjevitosti in čustvenosti pojavnosti (Stramljič Breznik 2010: 54). Čeprav so manjšalnice v prvi vrsti predmet jezikoslovnih, predvsem

besedotvornih obravnav,³ je vloga manjšalnic opazna tudi v leposlovju. V umetnostnih besedilih čustvene manjšalnice predstavljajo stilno izrazno sredstvo ali stilem (Čeh Steger 2015: 430), ki je še zlasti pogost v literarnih besedilih, namenjenih otrokom. Svet otroškega literarnega dela je inherentno antropocentričen; v njegovem središču je otrok ali drugi lik, s katerim pa se otrok lahko poistoveti (Bystrov, E. Mintsys, Y. Mintsys 2020: 80). Otroška proza ima svoje posebnosti tudi na jezikovni ravni in manjšalnice so ekspresivno jezikovno sredstvo, s katerim avtorji pogosto ustvarjajo topel, intimen svet, primeren za otroški čut. Tudi Dressler in Merlini Barbaresi (1994: 144), ki manjšalnice obravnavata z vidika morfosemantike in morfopragmatike, izpostavljata, da so manjšalnice kot izpeljanke, ki izražajo majhnost, a imajo tudi konotativni pomen, pragmatično sredstvo za izražanje čustev, odnosov, naklonjenosti ipd. Manjšalnice v otroški prozi venomer vključujejo ekspresivno vsebino (Bystrov, E. Mintsys, Y. Mintsys 2020) in imajo tako pomembno vlogo pri razvoju otrokovih čustev in empatije. Kadar manjšalnice izražajo pozitivna čustva, ustvarjajo občutek skrbnosti, varnosti, zavetja, topline in vzpostavljajo intimnejši in nežnejši odnos do prebranega. Z rabo manjšalnic tako avtor prilagodi literarni jezik jeziku otroka in približa literarni svet otrokovemu doživetju, zato mladi bralec lažje vzpostavi čustveno bližino do literarnih likov ter se lažje poistoveti z literarnimi liki. Zaradi vsega navedenega se v pričujočem prispevku osredotočamo na besedotvorno analizo manjšalnic.

Z besedotvornega vidika so manjšalnice modifikacijske izpeljanke, kar pomeni, da se v (desno) priponsko obrazilo pretvori nejeadni oz. odvisni del skladenjske podstave. Samostalniška obrazila modifikacijskih izpeljank so pretvorba posameznih pridevniških prilastkov katere izmed temeljnih pomenskih skupin pridevnikov; v priponsko modifikacijsko obrazilo se pretvarjajo lastnostni pridevniki, in sicer kakovostni, ki imajo pomen pozitivne čustvene naravnosti 'prijeten, simpatičen' ali tudi negativne čustvene usmerjenosti 'neprijeten, nesimpatičen', in merna pridevnika *velik/majhen* ali časovna *star/mlad* ter količinski pridevnik *več/veliko* (Vidovič Muha 2011: 37). Tako so manjšalnice tipične modifikacijske tvorjenke, pri katerih se kakovostno pridevniško določilo *majhen* iz skladenjske podstave *majhen jež* poobrazili v priponsko obrazilo *-ek*, tako da dobimo modifikacijsko izpeljanko *jež-ek*. Samostalniške modifikacije, ki izražajo pomen manjšalnosti, so besednovrstno enake motivirajoči besedi; načelno to velja tudi za spol. Sprememba slovničnega spola motivirajočega samostalnika pravzaprav pomeni

³ Na jezikoslovni ravni se obravnavajo manjšalnice tudi v terminologiji, npr. Sicherl, Žele 2011, in frazeologiji, npr. Kržišnik, Jakop 2020.

dvojno modifikacijo, s čimer se doseže stopnjevana ekspresivnost (Vidovič Muha 2011: 34, 39).

Samostalniške manjšalnice v Meškovem izbranem delu *Mladim srcem* (1994) z obrazilnomorfemskega vidika

V *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 185–186) so samostalniške manjšalnice pomensko skupinjene v štiri skupine; ob tem so po spolu (moški, ženski, srednji) navedena tipična priponska obrazila:

- mladič, nedoraslo: *-(án)ec, -ič, -ek, -ček, -è; -íca/-ica; -è/(-e);*
- manjšalno: *-c, -ec, -íc, -ič/-ič, -ek/-èk, -ček; -ca, -ica, -ka; -ce, -ece, -iče, -ca, -eca;*
- ljubkovalnomanjšalno: *-c, -ec, -ič/-ič, -(č)e, -í, -ek, -ček, -(íč)ek, -ín, -ko; -ca, -íca/-ica, -(íč)ica, -ka, -i; -è, ce, -ece, če, -ko, -ica;*
- slabšalnomanjšalno (ironično): *-ič, -ek, -ček; -ica; -(č)e.*

V obravnavani otroški prozi Franca Ksaverja Meška so manjšalnice prisotne v vseh kratkih zgodbah, razen v zadnjem besedilu *Sklepna pesem pisateljeva*. Manjšalnice so pri Mešku izpeljane z naslednjimi priponskimi obrazili:

Moškospolska obrazila: obrazilo *-ek*: *Cenc-ek, fant-ek, Franc-ek, glas-ek, Janez-ek, komolč-ek, košč-ek*⁴, *kum-ek, Martin-ek, norč-ek, nos-ek, obraz-ek, paglavč-ek, postopač-ek, ptič-ek, razposajenč-ek, prvorojenč-ek, siromač-ek, starč-ek, strič-ek, škrjanč-ek, ubožč-ek, učenč-ek, zajč-ek, zvonč-ek*; obrazilo *-ček*: *angel-ček, cigan-ček, Fran-ček, hrib-ček, Ivan-ček, Jezuš-ček, kamen-ček, kol-ček, Peter-ček, rev-ček, romar-ček, sin-ček, stol-ček, šolar-ček, Ton-ček*; obrazilo *-ič*: *fant-ič, gozd-ič, kolač-ič, konj-ič, list-ič, otroč-ič*; obrazilo *-ko*: *Jož-ko*; obrazilo *-ec*: *brat-ec, Jak-ec, kos-ec, Mešk-ec*; obrazilo *-c*: *angel-c, denar-c, pisker-c*; obrazilo *-è*: *fant-e*.

Ženskospolska obrazila: obrazilo *-ica*: *Alenč-ica, besed-ica, botr-ica, brad-ica, bukv-ica, cerkv-ica, črt-ica, dešč-ica, detelj-ica, dolin-ica, formul-ica, glav-ica, hiš-ica, iskr-ica, izb-ica, kapel-ica, kaplj-ica, koč-ica, koz-ica, krav-ica, krp-ica, kum-ica, lestv-ica, luč-ica, mam-ica, molitv-ica, pesm-ica, pič-ica, podob-ica, ptič-ica, rok-ica, sestr-ica, skled-ica, smreč-ica, sob-ica, suknj-ica, svetinj-ica, svot-ica, škatl-ica, tet-ica, torb-ica, vas-ica, veji-ica, žen-ica, zgodb-ica*; obrazilo *-ca*: *Nan-ca, rok-ca, stvar-ca, trav-ca, žival-ca*; obrazilo *-ka*: *cvet-ka*; obrazilo *-ice*: *hlač-ice*.

⁴ Moškospolske manjšalnice načeloma nastajajo z obrazilom *-ček*, kadar je izglasje podstave zvočnik; ločujemo ga od tvorjenk z izglasjem na *-ček*, pri katerih gre samo za glasovno premenjeno obliko, npr. *kosc- + -ek* → *košč-ek* (Stramljič Breznik 2010: 58).

Srednjepolska obrazila: obrazilo *-eca*: *ust-eca*; obrazilo *-ece*: *lič-ece*, *srč-ece*; obrazilo *-ce*: *deklet-ce*, *dreves-ce*, *kril-ce*, *plačil-ce*, *teles-ce*; obrazilo *-išče*: *rev-išče*, *sirot-išče*; obrazilo *-(č)è*: *otroč-e*, *pišč-e*, *revč-e*, *živin-če*.

Izpostaviti velja tvorjenki s srednjepolskim obrazilom *-išče*: *siroti-išče* in *rev-išče*. Obrazilo se v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 187) navaja med obrazili z modifikacijskim pomenom slabšalno, a obe omenjeni tvorjenki v kratki zgodbi *Ciganček* uresničujeta pomen, kot ga navaja *SSKJ 2*: za *sirotišče*: knjiž., ekspr. *sirota* 1. otrok, ki so mu umrli starši ali eden od njih, 2. ekspr. sočutja, pomilovanja vreden človek: »Lona je svetila, Mina pa je pobrala dete, ga nesla v sobo in ga položila v posteljo. A jokalo je tudi v Mininem naročju in v postelji. "Morda pa je sirotišče lačno?" Naglo je prinesla Lona iz kuhinje mleko, in sta mu ga dali piti.« (Meško 1994: 46); za *revišče*: star. *revše* 1. ekspr. sočutja, pomilovanja vreden človek, navadno otrok: »Cigani so ga odložili in so odšli in ga pustili, ubogo revišče!« (Meško 1994: 46)

Kot najrodnejše so v obravnavanem literarnem gradivu potrjene žensko-spolske manjšalnice z obrazilom *-ica* in moškospolske manjšalnice z obrazilom *-ek* in *-ček*. Med srednjepolskimi obrazili je največkrat izkazano obrazilo *-ce*.

V Meškovi otroški oz. mladinski literaturi zasledimo tudi t. i. dvojne manjšalnice, in sicer dveh tipov. V prvi sklop se umeščajo drugostopenjske dvojne manjšalnice, npr. *črv-ič-ek*, *fant-ič-ek*; *mož-ic-elj*, tvorjene v besedotvornem nizu s priponsko kombinatoriko *-ič + -ek*: *majhen črv* → *črv-ič* → *majhen črv-ič* → *črv-ič-ek*, *majhen fant* → *fant-ič* → *majhen fant-ič* → *fantič-ek*, in kombinatoriko pripon *-ic + -elj*: *majhen mož* → *mož-ic* → *majhen možic* → *mož-ic-elj*. Črviček se v besedilu pojavi kot metafora⁵ s konotativnim pomenom 'majhen, nebogljen' otrok: »Dete pa je vpilo venomer, dasi sedaj nekako bolj radostno; zaupno jima je stegalo rokice naproti, dasi ju ni poznalo. "Revče se boji! V temi leži tukaj, samo! Je pomilovala ubogega črvička Lona."« (Meško 1994: 45). Medtem ima *možicelj* z vidika slovarja slabšalni konotativni pomen, razberljiv tudi iz konteksta v besedilu *Iz raja mojih dni*: »Prvi med temi je bil ključarovski kovač, majhen možicelj, hud pa kakor železno olje.« (Meško 1994: 200).

Zelo pogosto pa Meško manjšalnost oz. nedoraslost ali pozitivno čustvenost oz. ljubkovalnost ponazori s priponskim obrazilom in ob tem opisno s pridevniškim določilom, s čimer intenzivira čustveno ekspresijo: »k malemu sinčku« (Meško 1994: 6), »majhen potočič« (Meško 1994: 189), »malemu Jožku« (Meško 1994: 10), »mala piščeta« (Meško 1994: 14), »mali moj Peterček« (Meško 1994: 43), »majhno telesce« (Meško 1994: 61), »neznaten košček sveta, majhna krpica« (Meško 1994: 71), »majhna svetinjica« (Meško 1994: 110), »mali

⁵ V metaforičnem pomenu npr. tudi: »A ti si še majhen, nedolžen, dete, angelček.« (Meško 1994: 131); v metonimičnem: »Vrag ve, da mi je. A ko pa ni danes od nikoder nikakega hudiča, da bi malo vrgla podobice, je surovo klel drvar.« (Meško 1994: 166).

Jezušček« (Meško 1994: 174), »mladih smrečic« (Meško 1994: 11), »mehka mlada srčeca« (Meško 1994: 24), »drobna stvarca« (Meško 1994: 133), »skopo plačilce« (Meško 1994: 146). V primeru »majhen možicelj« (Meško 1994: 200) je, kakor smo izpostavili, samostalniško jedro zveze že dvojna modifikacija (-ic + -elj); ob tem ima še določujočo pridevniško sestavino *majhen*. Kombinacije modifikacijske tvorjenke in ponovitve določujočega dela besedne zveze so z besedotvornega vidika sicer neustrezne (Jesenšek 2015: 444), saj vodijo k besednemu preobilju oz. pleonazmu, vendar pa je ta v književnih delih pogost in sprejemljiv ter ima ekspresivno funkcijo. Tako tovrstne primere tudi v Meškovi otroški in mladinski kratki prozi prepoznamo kot stilistično sredstvo, ki še stopnjuje čustveno (ljubkovalno/slabšalno)manjšalno intenziteto.

Samostalniške manjšalnice v Meškovem izbranem delu *Mladim srcem* (1994) s pomenskega in stilnega vidika

V štirih od obravnavanih osmih literarnih besedil je Meško uporabil manjšalno-ljubkovalno obliko že v naslovu, tj. *Poljančev Cencek, Sosedov Peterček, Ciganček, Zgodba o Martineku*.⁶ Raba manjšalnic v naslovu literarnega dela je sicer v mladinski književnosti pogosta (Zemljak Jontes in Haramija 2015: 627). Že iz navedenih naslovov je razvidno, da je Meško večkrat uporabil manjšalne oblike pri osebnih lastnih imen, v izbrani otroški prozi ob *Cencek, Peterček, Martinek* npr. še *Francek, Franček, Ivanček, Jakec, Janezek, Jožko, Tonček, Vanček; Alenčica, Nanca*. Pri osebnih lastnih imenih je manjšalnica obenem tudi ljubkovalni izraz (Jesenšek 2015: 444). Manjšalnost oz. ljubkovalnost potrjujejo tipični (Keber 2001; 2002: 58) manjšalni oz. ljubkovalni sufiksi za moška (-ček, -ec, -ek, -ko) in ženska (-ica, -ca) imena. Ljubkovalnice ali hipokoristiki so sicer jezikovna sredstva za ekspresivno izražanje bližine in nežnosti govorečega do bližnjih oseb in imajo tako izrazito ekspresivno in emocionalno moč (Unuk 2013: 132), kar se odraža tudi v rabi manjšalnih in hipokorističnih imen literarnih junakov v Meškovi otroški kratki prozi. Modifikacijske oblike imen lahko izražajo mladost (nedoraslost), npr. »Če bi bil Martinek starejši in bi poznal življenje in svet /.../« (Meško 1994: 129); »Zvest prijatelj pa je bil Cencek malemu Jožku, sinu vaškega čevljarja Gašparja Kožuha.« (Meško 1994: 10) Mladost ali nedoraslost literarne osebe je izrecno izpostavljena tudi s ponazoritvijo otroške izgovorjave: ime *Franček* je v zgodbi *Sosedov Peterček* zapisano kot *Flancek*: »"Flancek!" – "Kaj je?" – "Ali si naledil mlin?" (R še ni mogel izgovarjati.)« (Meško 1994: 26) Obenem modifikacijske oblike imen literarnih junakov izražajo ljubkovalno manjšalnost, npr. »In

⁶ Pri imenih je dosledno upoštevan avtorjev zapis.

vendar je vse drugače, ker ni ob meni več Peterčka, prijatelja mladih mojih let, druga najlepših dni mojega življenja.« (Meško 1994: 27), kar je opazno tudi v govoru literarnih junakov, zlasti v interakcijah, ko odrasli nagovarja otroka, npr. »Šest let si danes star, Ivanček.« (Meško 1994: 177); »Ti, Franček, povej, kdaj pa oče vstajajo?« (Meško 1994: 195); »Bogu hvala, Martinek. Pa pridi spet. Pa ti spet kaj povem.« (Meško 1994: 121); »Dobro pazi na njo, Jakec, a tudi na Lipeta in Martineka.« (Meško 1994: 124) Največkrat se ljubkovalnost nanaša na nežno, subtilno občutje do otroka; le redko gre za izraz ljubkovalne intimnosti do ženske, npr. »Iz ljubezni do tebe, Alenčica, sem se spokoril.« (Meško 1994: 164). Sicer pa gre v vseh navedenih primerih za pozitivno čustveno konotacijo. Izjema je le manjšalnica *Meškec*, obrazilo *-ec* ima tu slabšalnomanjšalno, posmehljivo obarvan konotativni pomen: »Navrh se je vedno šalila z menoj in me zasmehovala. Kjerkoli me je videla, se me je lotila. "Ti, mali Meškec, zakaj pa nič ne zrasteš?"« (Meško 1994: 205)

Zgodbe Meškovih mladinskih črtic *Mladim srcem* so postavljene v njegov rojstni kraj, na prleško podeželje in tudi nekatera imena, npr. *Jožko*, *Vanček*, *Tonček*, so pokrajinsko značilna, kar pomeni, da se manjšalno-ljubkovalni pomen lahko izgublja. Hkrati so v prleškem narečju s samostalniškimi manjšalnicami pogosto izražena mlada bitja ter prisrčen odnos oz. naklonjenost do živih bitij, kar z manjšalno-ljubkovalnimi obrazili potrjujejo tudi izlastnoimenske tvorjenke (Koletnik 2017: 35–37). V obravnavanih Meškovih literarnih delih, v katerih so glavni junaki otroci, oz. delih, ki so tudi namenjena otrokom, se zdi pomenljivo dejstvo, da imajo manjšalno-ljubkovalno modificirane oblike imen predvsem otroški književni liki, medtem ko so odrasli literarni liki večinoma poimenovani nemanjšalno, npr. *Sivčev France*, *sosedov Lojze*, *mati Katra*, (čevljar) *Gašpar Kožuh*, *stric Miha*, *Breznikov Peter*, *hlapec Tine*, *Mina*, *Lona*, *Lesjakov Jakob*, *Pavla*, *Urh Rečan*, *vdova Magdalena*, *kovač Janko*, *učitelj Jelen*, *Lojz*, *Ivan*, *Skuhálov Matjaž*, *boter Tomaž*. Med odraslimi literarnimi liki sta s tega vidika izjema npr. stara Strniševa *Nanca* in *Alenčica*. Iz književnega besedila je mestoma razvidno tudi razlikovanje med nemanjšalnim rojstnim imenom in manjšalno oz. hipokoristično obliko imen, npr. *Vincencij* – *Cencek*: »/.../ Cencek je ljubil mamico, kakor le more ljubiti polšestleten fanté« (Meško 1994: 9); »Za Vincencija bom zapisan v šoli, pravijo mama. Doma pa sem Cencek.« (Meško 1994: 15)) ali *Martin* – *Martinek*: »Tole je zgodba o Martineku, otroku, ki je iskal raj na Zemlji.« (Meško 1994: 112); »/.../ najmlajšega, ki je bil ob času, ko je iskal bratec Martin raj po svetu, star šele malo čez dve leti, so krstili za Filipa.« (Meško 1994: 113) Filip se nadalje hipokoristično pojavlja kot *Lipe*: »Ko sta se Jakec in Lipe smeje igrala in sta se skrivala za drevje in grmovje /.../« (Meško 1994: 124). Med otroškimi literarnimi liki v *Mladih srcih* (1994) izstopa Pavle, ki je kot književna oseba v kratki zgodbi *Ciganček* negativno karakteriziran: »Že pri prvem srečanju mu

Pavle ni ugajal. Že zunanost ne: bil je srednje velikosti, širokopleč, neokreten, in kakor se je dozdevalo, nekoliko bebast. Obraza je bil rdečega in sirovega.« (Meško 1994: 74) Pripovedovalec v zgodbi *Sosedov Peterček* fant, ki je našel v gozdu čmrlje, sprva imenuje *Janezek*, npr. »/.../ da se je smejalo Janezku srce od veselja in ponosa.« (Meško 1994: 37); »/.../ zavidala sva Janezku njegovo lepo last.« (Meško 1994: 37); »A kaj naj ti dam, Janezek?« (Meško 1994: 38); v neprijetni situaciji, ko Francek in Peterček Janezku ukradeta čmrlje in ju ta zaloti ter jima zagrozi, postane Janez: »Od tedaj nama je bil Janez pisan prijatelj.« (Meško 1994: 41)

Manjšalnice zasledimo v Meškovi izbrani otroški prozi tudi ob (zunanji) karakterizaciji književnih oseb; različni deli telesa so v opisu otroških literarnih likov večkrat v manjšalni obliki, npr. *glavica*, *ličeca*, *obrazek*, *nosek*, *rokica*, *srčece*, *usteca*: »Ko se je ta obraz smejal, se je smejal ves – vsaka poteza, vsaka črtica: usta, sveža in rdeča, nosek, debela ličeca, mehki podbradek, žive, nedolžne, a obenem vendar nekako nagajive zroče oči, skratka: vse!« (Meško 1994: 7); »Da je molel iz srajce večkrat okrogli Cenckov komolček v beli dan božji /.../« (Meško 1994: 7); »Vse na njem je bilo tako lepo zaokroženo: lice, roke, noge – vse! Na tem obrazku bi pač nihče ne čital, da dobi fantek včasih za večerjo le dva krompirja v oblicah. Ko ta s slastjo in zadovoljno povžije, si obriše rdeča usteca z rokavom debele hodne srajce, odmoli počasi in glasno večerno molitvico ter povsem vdano v borno svoje življenje leže na klop ob peči k sladkemu počitku.« (Meško 1994: 64)

Pogosto so v Meškovi kratki prozi, namenjeni otrokom, z besedotvornim pomenom ljubkovalno-manjšalno zapisane tudi sorodstvene vezi: *bratec*, *mamica*, *sestrica*, *sinček*, *tetica*: »Vdove Magdalene sinček je bil Martinek, tretje dete, predzadnje.« (Meško 1994: 113); »A pomislil je na dom, na mamico, kako težko mora reva delati, na Ivanko, v tuji službi, na bratca, kruha stradajoča.« (Meško 1994: 134) Zlasti manjšalnica *mamica* je odraz občutja topline in nežnosti: »Cencek je ljubil razen mamice še marsikaj.« (Meško 1994: 10); »V velikem hrepenenju je stegnil roke proti dolini, kakor bi hotel takoj nabrati bogat zaklad biserov, da jih ponese mamici domov.« (Meško 1994: 124); »Mamica, saj je tudi v vaših očeh raj ...« (Meško 1994: 155)

V narečni obliki se pojavljata tudi manjšalnici *kumek* nar. 'boter' (SSKJ 2) in *kumica*: »Zlati dnevi in večeri so bili za nas malčke, kadar smo imeli kumeka Tomaža v hiši.« (Meško 1994: 199) Prav tako se v ljubkovalnomanjšalni obliki pojavlja tudi *botra* kot rel. zastopnica otroka pri krstu ali priča pri birmi (SSKJ 2): »Botrica je razvezala sveženj, ki ga je bila prinesla s seboj.« (Meško 1994: 171)

Večkrat se v izbrani otroški prozi pojavi tudi *striček*, ki pa ima navadno razširjen pomen starejšega znanega moškega: »Striček, dajte, povejte, kako ste igrali po svetu, in kako je bilo tam zunaj!« (Meško 1994: 64)

Manjšalnice v Meškovih otroških literarnih delih pogosto zasledimo v ogovorih: »No, fantek, čigav pa si?« (Meško 1994: 15); »Nič se ne boj, Cencel! Ničesar žalega se ti ne zgodi!« (Meško 1994: 16); »Ali pojdeva, mamica?« (Meško 1994: 90); »Mamica, ali ste videli, ali ste slišali?« (Meško 1994: 172); »Kaj pa je bilo, Ivanček?« (Meško 1994: 173) Tako manjšalnice in hipokoristiki v besedilu učinkujejo kot pomanjšane leksikalne enote, ki opravljajo pragmatično funkcijo intimiziranja govora z vnašanjem odtenkov nežnosti, naklonjenosti in tudi prisrčnosti (Bystrov, E. Mintsys, Y. Mintsys 2020: 78).

V Meškovi prozi za otroke zasledimo, bodisi z denotativnim bodisi s konotativnim pomenom, manjšalnice, npr. *dolinica*, *deteljica*, *kapelica*, *ptiček*, *smrečica*, *travca*, *vasica*, *zajček*, tudi v opisih književnega prostora in časa oz. pokrajine, ki literarne otroke obdaja: »Beli šotori stoje ob cerkvici; vsa gora okoli in okoli svetišča mrgoli ljudstva.« (Meško: 1994: 92); »Paradiž mojega življenja je moja rojstna vas. Šest hiš stoji v dolinici kakor Bogu pod pazduho.« (Meško 1994: 185); »Majhen potočič, od vseh imenovan kratko »graba«, ki prihaja iz gozdov na vzhodni strani vasi ter teče tik našega dvorišča in se izliva malo pod mlinom v tega večjega. (Meško 1994: 189); »/.../ za hribom je hrepenela v nebesa sv. Gora, s kapelico na vrhu, krono kraljevo, dragoceno, s čudeži posvečeno.« (Meško 1994: 107); »/.../ na velikonočno jutro pred solničnim vzhodom, ko govori vsaka travca in pozvanja v čudnih pesmih rosa v travi.« (Meško 1994: 119); »Kadar potegne veter skozi vejevje, pozvanja v njih kakor s srebrnimi zvončki.« (Meško 1994: 119); »Majhnega zajčka, ki je pulil deteljico ob strani ceste, je zagledal pred seboj.« (Meško 1994: 134); »Na god sv. Valentina, ko praznujejo ptički gostijo, smo šli vsako leto, ako ni bil prevelik sneg, gor ob potoku iskat darov, ki so nam jih pustili ptički.« (Meško 1994: 29)

Čeprav si bralec zlahka predstavlja pokrajinsko idiliko vaškega sveta, v katerem bivajo literarni junaki, pa manjšalnice hkrati ponazarjajo skromno, borno življenje književnih oseb oz. njihovo revščino: »Mati Cencikova je stanovala v zadnji vaški kočici. Najrevnejša je bila v vasi.« (Meško 1994: 6); »Le stara Strniševa Nanca pase spodaj ob kočici svojo suhorebro kravico.« (Meško 1994: 15); »Doma tako nima posebnega dela niti preveč jela. Oni kozici, ki sta ju imela, oskrbi Mina sama, ali pa ju fant žene s čedo Zabukovčevo na gore.« (Meško 1994: 71); »V štirinajstih dneh izprazni hišico, Magdalena!« (Meško 1994: 115); »Bridko razočaran in plašen je strmел v nočno temo, ki je sanjala v sobici molče in skrivnostno.« (Meško 1994: 124)

Otroški literarni liki pa niso vdani v siromašno usodo, temveč pogumno stremijo za boljšim in sanjajo o raju. Z rabo manjšalnic (pogosto kot primera) se tako bralcu izrisuje tudi podoba raja, kot si ga predstavljajo književne osebe, npr. Martinek v iskanju raja: »Kadar potegne veter skozi vejevje, pozvanja v njih kakor s srebrnimi zvončki.« (Meško 1994: 119); »Slednji kamen in kamenček se blesti bolj nego biseri v kroni Matere božje v velikem oltarju farne

cerkve, ki so se zdeli Martineku na vsem svetu najlepši.« (Meško 1994: 124); »Ogljato brušeni kamni so se lesketali stokrat živeje nego biserne kapljice, ko posije nanje solnce /.../« (Meško 1994: 127); »V raju pa pojo ptičke, da je sto let kakor ena kratka minuta.« (Meško 1994: 129); »A ni bil gozdni škrat, ki si ga je slikala domišljija, sedečega v rdeči čepici na zibajoči se vejici.« (Meško 1994: 135); »Ali se pričjenja morda že tukaj raj, in je živalca iz raja?« (Meško 1994: 135)

Zelo pogosto F. Ksaver Meško manjšalnice uporablja tudi ob ponazoritvi pojavnosti iz krščanskega sveta, npr. *cerkvica*, *kapelica*, *molitvica*, *Jezušček*: »Zahrepenelo je morda srce, ko je slišalo prve besede o cerkvici na Gori, o čudotvornem domu Matere, nebeških dobrot polne, milosti božje deleče z radodarno materinsko roko.« (Meško 1994: 84); »Mamica, pri kapelici doli ob cesti sem bil. /.../ Podal sem mu rokco – veste, še mnogo manjšo rokco ima mali Jezušček, nego je moja.« (Meško 1994: 174)

Izpostaviti velja še primere manjšalno-ljubkovalnih modifikacijskih tvorjenk, kot so *norček*, *paglavček*, *postopaček*, pri katerih se inherentna negativna konotativnost podstavnih besed, tj. *norec* ekspr. 'nespameten, neumen človek' (SSKJ 2); *paglavec* slabš. 'kdor (rad) povzroča neprijetnosti, nevšečnosti, navadno fant, deček' (SSKJ 2); *postopač* nav. ekspr. 'kdor (rad) postopa' (SSKJ 2), z dodajanjem modifikacijskega obrazila *-ek* omili oz. izgubi, tvorjenka pa dobi pozitivno konotativno vrednost: »Če je kdaj kak vaški paglavček, kak samosrajčnik ali kratkohlačnik prijokal domov blaten in povaljan po prahu, bi bil pravi čudež, če bi ne tožil /.../« (Meško 1994: 5); »Pravi obraz vaškega postopačka in dobrosrčnega razposajenčka je bil to, obraz otroka prirode, nekoliko zagorel in ves zdrav, svež, vedno vesel.« (Meško 1994: 7); »Norček mali! Saj bog naredi tako, da pogasi (Meško 1994: 119); »O, zajček! Ali si prišel za menoj? Ti je bil dolgčas doma, kaj? Revež ti! Da si le prišel! /.../ O, počakaj, norček mali!« (Meško 1994: 134)

Samostalniške manjšalnice so v otroški prozi Franca Ksaverja Meška ekspresivno sredstvo, s katerim se poudarja zlasti pozitivna čustvenost, ki nakazuje pristno prijateljstvo, naklonjenost in empatijo, velikokrat pa je odraz sočutja, topline, srčnosti in prijaznosti ter čustvene bližine med otrokom in odraslim, kar izhaja predvsem iz rabe manjšalnic v dialogih. Zelo redko manjšalnice izražajo negativno čustvenost, ob že omenjenih primerih *Meškec* in *možicelj* npr. le še *otročje*: »To preklicano otroče!« (Meško 1994: 5)

Ob koncu bi veljalo izpostaviti še nekatere izraze, ki v Meškovem času pravzaprav niso (bile) manjšalnice, s sodobnega slovarskega vidika pa so ekspresivni izrazi, ki imajo konotacijo starinskosti. Tako npr. *gostilnica* ni manjšalnica za gostilno, temveč starinski izraz za gostilno: »Nastanil se je v edini vaški gostilnici.« (Meško 1994: 11), podobno *tablica* – nekdanj uokvirjena 'manjša plošča, na katero se piše s kamenčkom, kreda' (SSKJ 2): »In če je

priromal kak šolarček iz šole z zlomljeno tablico in s težkim srcem v nemirnih prsih /.../« (Meško 1994: 5). Navidezna manjšalnica je npr. tudi *podobica* – v krščanskem okolju ‘manjši kos papirja z natisnjeno nabožno sliko in besedilom’ (SSKJ 2), tudi *svetinjica* – v krščanskem okolju ‘manjša kovinska ploščica z reliefno podobo svete osebe ali s krščanskim simbolom’: »Na prsih se mu je odpela srajca, verižica s svetinjico mu je zdrknila izza nje in je zazvenela ob trdem kamenu pragovem.« (Meško 1994: 109)

ZAKLJUČEK

Meškova otroška in mladinska kratka proza, objavljena v knjigi *Mladim srcem* (1994), tematsko sodi v tri skupine. Prvo skupino predstavljajo tri zgodbe o vsakdanjih dogodivščinah vaških otrok: *Poljančev Cencek*, *Ciganček*, *Martinek*. Nobenemu izmed naslovnih likov življenje ne prizanaša. Še več. Otroci so revni, lačni in zato pogosto tudi škodoželjni. V ruralnem okolju je življenje težko; ženske ostajajo brez moških, s kopico otrok, ki jih je treba preživljati. V drugo skupino sodijo spominske kratke zgodbe: *Sosedov Peterček*, *Iz raja mojih dni*, *Romanje na Goro*. V teh se mestoma ob realnih dogodkih in spominih pojavlja tudi občutenje nadnaravnega in zaradi smrti nekaj dokončnega. V vseh treh zgodbah je pripovedovalec odrasli, ki se z nostalgijo spominja otroških let. Tretjo skupino tvorita dve legendni pripovedki z naslovom *Dve zgodbi o lilijah*. Lilije so med drugim simbol device Marije; pomenijo ljubezen. Po *Slovarju simbolov* so bele lilije simbol čistosti in predanosti božji volji (Chevalier in Gheerbrant 1993: 317). Lilije so povezane z marijansko tradicijo, ki predstavlja življenje matere božje; pogost motiv v umetnosti je upodobitev Marije z detetom (prim. Hall 1991: 60–73).

Z jezikovnega vidika so v otroški in mladinski prozi Franca Ksaverja Meška opazno ekspresivno izrazno sredstvo samostalniške manjšalnice. Samostalniške manjšalnice so kot modifikacijske izpeljanke rezultat besedotvorne izpeljave, pri kateri sta v skladenjski podstavi dve predmetnopomenski besedi, od katerih se določujoča vedno poobrazili. Samostalniške manjšalnice zasledimo v vseh kratkih zgodbah, zajetih v izdajo *Mladim srcem* (1994), zgolj v *Sklepni pesmi pisateljevi* ne. Avtor v literarnih besedilih uporablja v glavnem samostalniške modifikacije, v katerih se poudarja pozitivna čustvenost, npr. *angelček*, *mamica*, *razposajenček*, *striček*, *ženica*. Negativna čustvenost je v manjšalnicah izpostavljena zelo redko, npr. *otročje*, *Mešekec*. Pomen manjšalnosti oz. ljubkovalnosti je lahko izražen v imenih literarnih likov, npr. *Ivanček*, *Jakec*, *Peterček*, ali njihovi zlasti zunanji karakterizaciji, npr. *glavica*, *ličee*, *obrazek*, *usteca*, ter v opisu sorodstvenih vezi, npr. *bratec*, *sinček*. Obe nem manjšalnice opazimo v opisu književnega prostora in časa, npr. *cerkvica*,

vasica, travca. Bralcu se tako skozi pripovedno besedilo odstirata preprostost in skromnost, npr. *kočica, sobica*, a hkrati idiličnost pokrajine, ki literarne junake obdaja, npr. *dolinica, potočič*. V izbranih spisih Franca Ksaverja Meška so manjšalnice prepoznane kot ekspresivno sredstvo, ki mehča ton pripovedovanja, prispeva k liričnosti pripovedi ter mlademu bralcu omogoči enostavno vživljanje v literarni svet, ki je kljub siromaštvu in težkim življenjskim preizkušnjam poln otroške igrivosti, upanja in hrepenenja, empatije, topline in vedrine, spoštovanja in verovanja.

VIRI IN LITERATURA

Yakiv Bystrov, Ella Mintsyts, Yuliya Mintsyts, English Diminutives in Children's Literature: A Case Study of Directive Speech Acts. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 2020, 17, 5. Pridobljeno 15. 11. 2024, English Diminutives in Children's Literature: A Case Study of Directive Speech Acts.

Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Slovar simbolov*. Ljubljana, 1993.

Jožica Čeh Steger, Besedje kot prvina jezikovnega stila v umetnostnem besedilu z vidika identitete literarnega subjekta in njegovega habitusa. V: Marko Jesenšek (ur.), *Besedje slovenskega jezika*. Maribor 2007, str. 68–79.

Jožica Čeh Steger, Manjšalnice kot prvina Cankarjevega jezikovnega stila. V: Irena Stramljič Breznik (ur.), *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Maribor 2015, str. 429–438.

Wolfgang U. Dressler, Lavinia Merlini Barbaresi, *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages*. Berlin, New York 1994.

Jakob Emeršič, Bibliografija Meškovih samostojnih del. V: *Franč Ksaver Meško (1874–1964)*. Ob 120-letnici rojstva in 30-letnici smrti. Ormož 1994.

James Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*. Zagreb 1991.

Marko Jesenšek, Manjšalnice v Marijikinem ogrčku. V: Irena Stramljič Breznik (ur.), *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblika in vloga*. Maribor 2015, str. 439–449.

Janez Keber, O strukturi rojstnih imen v Sloveniji. *Jezikoslovni zapiski* 2001, 7, 1–2, str. 21–111. Pridobljeno 28. 10. 2024, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-G8HX4YHH>.

Janez Keber, Rojstna imena, hišna imena, vzdevki, psevdonimi v Sloveniji. *Jezikoslovni zapiski* 2002, 8, 2, str. 47–69. Pridobljeno 28. 10. 2024, <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/view/2621/2395>.

Mihaela Koletnik, Samostalniške manjšalnice v prleških narečnih slovarjih. *Jezikoslovni zapiski* 2017, 23, 1, str. 23–39. Pridobljeno 28. 10. 2024, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-WJJA03JO/61c9f907-b9f8-41e3-94d9-e9518eab78d7/PDF>.

Erika Kržišnik, Nataša Jakop, Samostalniške manjšalnice kot sestavine frazeoloških enot. V: Mira Krajnc Ivič in Andreja Žele (ur.). *Pogled v jezik in iz jezika. Adi Vidovič Muha ob jubileju*. Maribor 2020, str. 41–52.

Franč Ksaver Meško, *Mladim srcem II*. Celje 1914.

- Franč Ksaver Meško, *Našim malim*. Ljubljana 1925.
- Franč Ksaver Meško, *Mladini*. Ilustriral Mirko Bambič. Gorica 1927.
- Franč Ksaver Meško, *Mladim srcem IV*. Celje 1940.
- Franč Ksaver Meško, *Mladim srcem VI*. Celje 1964.
- Franč Ksaver Meško, *Luna in žabica*. Ljubljana 1974.
- Franč Ksaver Meško, *Njiva: izbrani spisi*. Ljubljana 1974.
- Franč Ksaver Meško, *Izbrana mladinska beseda*. Ljubljana 1980.
- Franč Ksaver Meško, *Mladim srcem*. Z ilustracijami Saše Šantla in Ivana Vavpotiča. Celje 1994.
- Franč Ksaver Meško: *Izbrani spisi Franca Ksaverja Meška*. Celje; Ljubljana 2019.
- Branko Melink, Spremna beseda. V: Franč Ksaver Meško: *Mladim srcem*. Celje 1994, str. 211–216.
- Viktor Smolej, O Meškovi mladinski književnosti. V: *Izbrana mladinska beseda Franca Ksaverja Meška*. Ljubljana 1980, str. 181–203.
- Viktor Smolej, Opombe. V: Ksaver Meško: *Njiva, izbrani prozni spisi*. Ljubljana 1974, str. 113–123.
- Irena Stramljič Breznik, Besedotvorna kategorija samostalniških manjšalnic v Pleteršnikovem slovarju in SSKJ. V: Marko Jesenšek (ur.). *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja*. Maribor 2008, str. 56–68.
- Irena Stramljič Breznik, *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*. Maribor 2010.
- Drago Unuk, Leksikalna izrazna sredstva. V: Marko Jesenšek (ur.). *Besedoslovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij*. Maribor 2004, str. 300–314.
- Drago Unuk, Stilizacija. *Revija za elementarno izobraževanje* 2013, 6, 2/3, str. 115–139. Pridobljeno 28. 10. 2024, http://rei.pef.um.si/images/Izdaje_revije/2013/2-3/REI_6_st_2-3_cl_07.pdf.
- Ada Vidovič Muha, *Slovensko skladenjsko besedotvorje*. 2. razširjena in dopolnjena izdaja. Ljubljana 2011.

OTROŠKA KRATKA PROZA FRANCA KSAVERJA MEŠKA IN STILNA VLOGA SAMOSTALNIŠKIH MANJŠALNIC

Povzetek

Franč Ksaver Meško (1874–1964) je bil duhovnik in pisatelj, ki je napisal tudi nekaj kratkoproznih del za otroke in mladino. Med njimi je najpomembnejših šest zvezkov, ki so izhajali pod naslovom *Mladim srcem* (I – 1911, II – 1914, III – 1922, IV – 1940, V – 1951, VI – 1964). Leta 1917 so izšle tudi *Legende o svetem Frančišku* in bile ponatisnjene leta 1975. Po avtorjevi smrti so izšli različni izbori: z namenom šolske rabe je bil leta 1974 izdan izbor proznih del z naslovom *Njiva: izbrani prozni spisi* (1974); leta 1980 je bil del kratke proze po izboru Viktorja Smoleja ponatisnjen v zbirki *Izbrana mladinska beseda*:

Fran Ksaver Meško; leta 1994 pa je Branko Melink pripravil izbor *Mladim srcem*, ki že z naslovom nakazuje, da gre za izbrane ponatise iz objavljenih šestih zvezkov. Pričujoči prispevek se osredinja na omenjene zbirke, saj so v njih zbrana raznolika besedila, ki dobro predstavljajo avtorjev otroški in mladinski opus. Ob tem se prispevek z jezikovnega vidika posebej osredotoča na besedotvornopomensko kategorijo manjšalno v okviru samostalniške modifikacijske izpeljave. Samostalniške manjšalnice so v otroški oz. mladinski prozi Franca Ksaverja Meška opazno ekspresivno izrazno sredstvo, s katerim se poudarja zlasti pozitivna čustvenost, npr. *angelček*, *mamica*, *striček*, ki nakazuje pristno prijateljstvo, naklonjenost in empatijo, velikokrat pa je odraz topline, prijaznosti in čustvene bližine med otrokom in odraslim. Zelo redko manjšalnice izražajo negativno čustvenost, npr. *otročje*, *možicelj*. Pomen manjšalnosti in/ali ljubkovalnosti je lahko izražen v imenih literarnih likov, npr. *Ivanček*, *Jakec*, *Peterček*, ali njihovi zunanji karakterizaciji, npr. *glavica*, *ličece*, *obrazek*, *usteca*, v opisu sorodstvenih vezi, npr. *bratec*, *sinček*. Samostalniške manjšalnice opazimo tudi v orisu književnega prostora in časa. Mlademu bralcu se tako skozi pripovedno besedilo odstira idilika pokrajine, ki literarne junake obdaja, npr. *dolinica*, *kapelica*, *ptiček*, *smrečica*, *travca*, *vasica*, na eni strani in skromnost ter revščina, ki jo literarni junaki živijo, na drugi strani, npr. *hišica*, *kočica*, *kozica*, *kravca*. V izbranih spisih Franca Ksaverja Meška so manjšalnice prepoznane kot ekspresivno sredstvo, ki mehča ton pripovedovanja, prispeva k liričnosti pripovedi ter mlademu bralcu omogoči enostavno vživljanje v literarni svet, ki je kljub siromaštvu in težkim življenjskim preizkušnjam poln otroške igrivosti, upanja in hrepenenja, empatije, topline in vedrine, spoštovanja in verovanja.

CHILDREN'S SHORT PROSE BY FRANCS KSAVER MEŠKO AND THE STYLISTIC ROLE OF NOMINAL DIMINUTIVES

Summary

Fran Ksaver Meško (1874–1964) was a priest and author who also wrote several short prose works for children and youth. The most important of these are the six volumes published under the title *Mladim srcem* (To Young Hearts) (I – 1911, II – 1914, III – 1922, IV – 1940, V – 1951, VI – 1964). *Legende o svetem Frančišku* (The Legends of Saint Francis) were also published in 1917 and reprinted in 1975. After the author's death, various selections were published: in 1974, a selection of prose works was published for school use, entitled *Njiva: izbrani prozni spisi* (1974) (Field: Selected prose writings); in 1980, a selection of short prose selected by Viktor Smolej was reprinted in the collection *Izbrana mladinska beseda: Fran Ksaver Meško* (Selected youth prose: Fran Ksaver Meško); and in 1994, Branko Melink prepared a selection *Mladim srcem* (To Young Hearts), the title of which already indicates that these are selected reprints from the six published volumes. The present article focuses on these collections, as they contain diverse texts that represent the author's children's and youth oeuvre quite well. From a linguistic perspective, the article specifically focuses on the word-formation semantic category, i.e. diminutive, within the framework of noun modification derivation. In the children's and youth prose of Fran Ksaver Meško, nominal diminutives are a noticeable expressive means of expression, which is used to emphasise positive emotions, e.g. *angelček* (angel), *mamica* (mommy), *striček* (man), which indicate genuine friendship, affection and empathy, and are often a reflection of warmth, kindness and emotional closeness between a child and an adult. Very rarely, diminutives express negative emotions, e.g. *otročje* (child), *možicelj* (man). The meaning of diminutiveness and/or hypocorism can be expressed in the names of literary characters, e.g. *Ivanček*, *Jakec*, *Peterček*, or their external characterisations, e.g. *glavica* (head), *ličece* (cheek), *obrazek* (face), *usteca* (mouth), in the description of

family ties, e.g. *bratec* (brother), *sinček* (son). Nominal diminutives are also observed in the outline of literary space and time. The young reader thus explores, through the narrative text, the idyllic landscape that surrounds the literary characters, e.g. *dolinica* (valley), *kapelica* (chapel), *ptiček* (bird), *smrečica* (spruce), *travca* (grass), *vasica* (village) on the one hand, and the modesty and poverty that the literary characters live in on the other hand, e.g. *hišica* (house), *kočica* (hut), *kozica* (goat), *kravca* (cow). In the selected writings of Franc Ksaver Meško, diminutives are recognised as an expressive means that softens the tone of the narrative, contributes to the lyricism of the narrative, and enables the young reader to easily empathise with the literary world, which, despite poverty and difficult trials of life, is full of childlike playfulness, hope and longing, empathy, warmth and serenity, respect and belief.

KURZGESCHICHTEN FÜR KINDER VON FRANC KSAVER MEŠKO UND DIE STILISTISCHE ROLLE VON DIMINUTIVEN

Zusammenfassung

Franc Ksaver Meško (1874–1964) war Priester und Schriftsteller, der auch mehrere kurze Prosawerke für Kinder und Jugendliche verfasste. Die wichtigsten davon sind die sechs unter dem Titel *Mladim srcem* (I – 1911, II – 1914, III – 1922, IV – 1940, V – 1951, VI – 1964) veröffentlichten Bände. Das Werk *Legende o svetem Frančišku* wurde ebenfalls im Jahr 1917 veröffentlicht und 1975 neu aufgelegt. Nach dem Tod des Autors wurden ausgewählte Werke veröffentlicht: eine Auswahl von Prosawerken mit dem Titel *Njiva: izbrani prozni spisi* (1974) wurde 1974 für den Schulgebrauch veröffentlicht; im Jahr 1980 wurde ein Teil der Kurzgeschichten nach Auswahl von Viktor Smolej in der Sammlung *Izbrana mladinska beseda: Fran Ksaver Meško* nachgedruckt; Branko Melink hatte 1994 eine Auswahl mit dem Titel *Mladim srce* zusammengestellt, deren Titel bereits darauf hinweist, dass es sich um eine Auswahl von Nachdrucken der sechs veröffentlichten Bände handelt. Der vorliegende Artikel konzentriert sich auf die genannten Sammlungen, da sie vielfältige Texte enthalten, die das Kinder- und Jugendwerk des Autors gut repräsentieren. Darüber hinaus widmet sich der Beitrag aus linguistischer Perspektive speziell der wortbildenden Bedeutungskategorie Diminutiv im Rahmen der Nomenmodifikationsableitung. Nomendiminutiven kommen in den Kinder- oder in der Jugendprosa von Franc Ksaver Meško als eine auffällige expressive Ausdrucksweise zum Einsatz, die insbesondere die positive Emotionalität betont, z. B.: *Engelchen*, *Mütterchen*, *Onkelchen*, was auf echte Freundschaft, Zuneigung und Empathie hinweist und oft ein Spiegelbild der Wärme, Freundlichkeit und emotionalen Nähe zwischen einem Kind und einem Erwachsenen ist. Sehr selten drücken Diminutive eine negative Emotionalität aus, z. B. *Grünling*, *Zwerg*. Die Bedeutung von Kleinheit und/oder Kosenamen kann in den Namen literarischer Figuren zum Ausdruck kommen, z. B.: *Ivanček*, *Jakec*, *Peterček*, oder ihre äußere Charakterisierung, z. B. *Köpfchen*, *Wängchen*, *Gesichtchen*, *Mündchen*, bei der Beschreibung von Verwandtschaftsverhältnissen z. B. *Brüderchen*, *Söhnchen*. Diminutive werden auch bei der Darstellung literarischer Räume und Zeiten beachtet. So wird dem jungen Leser durch den Erzähltext die idyllische Landschaft nahegebracht, die die literarischen Helden umgibt, z. B. *Tälchen*, *Kapellchen*, *Vögelchen*, *Fichtlein*, *Gräschen*, *Dörfchen* einerseits und die Bescheidenheit und Armut, in der literarische Helden leben, andererseits, z. B. *Häuschen*, *Hüttchen*, *Zieglein*, *Kühchen*. In den ausgewählten Schriften von Franc Ksaver Meško werden Diminutiven als Ausdrucksmittel anerkannt, das den Ton der Erzählung mildert, zur Lyrik der Erzählung beiträgt und es dem jungen Leser ermöglicht, sich leicht in die literarische Welt hineinzuversetzen, die trotz Armut und schwieriger Lebensprüfungen voller kindlicher Verspieltheit, Hoffnung und Sehnsucht, Empathie, Wärme und Gelassenheit, Respekt und Glauben ist.